

هویت آینده تهران

دیدگاه‌های معاون شهرسازی و معماری شهرداری تهران درباره سیمای شهر تهران

نبود الزامات (سلبی و ایجابی) در تصویب نقشه‌های ساخت‌وساز و صدور پروانه، کمترین بررسی در مورد نمای بناها انجام گرفته و معیاری برای سنجش وجود ندارد. اما شهردار محترم تهران همواره به جای توجه بیشتر به نقشه‌های داخلی، به پرداخت کیفیت نماهای بیرونی تأکید دارند. شخص مقام رهبری نیز در تمامی دیدارهایی که با هیئت‌های شهرداری داشته‌اند، بر رعایت معماری ایرانی و اسلامی و یافتن راه حلی برای استفاده از آن اصول و مبانی تأکید کرده‌اند. خوشبختانه این بحث در برنامه ۵ ساله توسعه اقتصادی با تشکیل کمیسیونی به ریاست وزیر مسکن و عضویت برخی از دستگاه‌ها دیده شده است. در این کمیسیون مقرر شده تا در مورد کانسبت معماری ایرانی-اسلامی تدبیری اندیشیده شود. امیدواریم بعد از طی کردن مراحل برنامه پنج ساله و ابلاغ آن، این کمیسیون با پرداخت به طراحی شهری به معنای عام آن و تهیه یک سند مرجع بتواند این آشفتگی را کنترل کند. اخیراً در شهرداری تهران حدود ۴۰ طرح موضعی تهیه شده است که در طول تاریخ انقلاب بی‌سابقه است و این توجه به طراحی شهری را (که از خصایص طرح‌های ساختاری-راهبردی است) به فال نیک می‌گیریم. به علاوه در حدود ۲ سال پیش و بعد از توصیه مقام معظم رهبری، با دستور شهردار کمیته‌ای در شهرداری تشکیل شد که به کانسبت معماری ایرانی-اسلامی می‌پردازد. اعضای این کمیته را اساتید دانشگاه، خبرگان و علمای حوزه (چراکه اسلام در حوزه شهر هم توصیه‌هایی دارد) تشکیل می‌دهند تا زمینه آغاز کار کمیسیون ملی را مهیا کنند. طرح راهبردی تهران نیز همین روش را دیکته می‌کند.

در حال حاضر تهران به اغتشاش بصری دچار است و شهروندان هر روز با حضور در سطح شهر از این نابسامانی رنج می‌برند. این در حالی است که همگان به تأثیر کالبد شهر بر اعصاب، روان و برخورد‌های اجتماعی بین مردم آگاه هستند. گویی در برنامه‌ریزی ما حتی در انتخاب رنگ‌ها، مخاطب در نظر گرفته نمی‌شود. البته این نقیصه تنها به شهرداری مربوط نیست و اهمال چندین دستگاه اجرایی در کنار هم به این وضع منجر شده است. علت این بی‌توجهی - در حوزه کاری شهرداری - توقف اسناد در مقیاس ۱/۲۰۰۰ است. در صورتی که بخش سوم قراردادهای نوع ۱۲، مربوط به مطالعات جزئیات شهرسازی است که به حوزه کار طراحی شهری و معماری منظر مربوط می‌شود و تا مواردی نظیر مقاطع گذرگاه‌های شهری دقیق می‌شود. با این وجود، به دلیل

هیرید معصومی/دکترای شهرسازی/معاون شهرسازی و معماری شهرداری تهران

نبود معیاری برای سنجش نماهای شهری

اولین بحثی که در طراحی شهری بسیار مهم است، بحث نماها و بدنه‌های شهر است. متأسفانه باید گفت که ما در بحث طراحی شهری بسیار ضعیف عمل کرده و یا اصلاً کاری انجام نداده‌ایم. در حال حاضر تهران به اغتشاش بصری دچار است؛ به طوری که شهروندان هر روز با حضور در سطح شهر از این نابسامانی رنج می‌برند. این در حالی است که همگان به تأثیر کالبد شهر بر اعصاب، روان و برخورد‌های اجتماعی بین مردم آگاه هستند. گویی در برنامه‌ریزی ما حتی در انتخاب رنگ‌ها، مخاطب در نظر گرفته نمی‌شود. البته این نقیصه تنها به شهرداری مربوط نیست و اهمال چندین دستگاه اجرایی در کنار هم به این وضع منجر شده است. علت این بی‌توجهی - در حوزه کاری شهرداری - توقف اسناد در مقیاس ۱/۲۰۰۰ است. در صورتی که بخش سوم قراردادهای نوع ۱۲، مربوط به مطالعات جزئیات شهرسازی است که به حوزه کار طراحی شهری و معماری منظر مربوط می‌شود و تا مواردی نظیر مقاطع گذرگاه‌های شهری دقیق می‌شود. با این وجود، به دلیل

از ایمنی کافی برخوردار است. چراکه در هنگام زلزله هر تکه شیشه می‌تواند مانند ترکش عمل کند! اما به نظر من علاوه بر این محدودیت که به صورت پرداخت عوارض مضاعف و جریمه برای استفاده از شیشه در بیش از ۴۰ درصد نمای رو به معابر است نیز باید سخت‌تر گرفته شود؛ زیرا ایمنی و حفظ هویت چیزی نیست که بتوان از آن عدول و عبور کرد. به نظر من باید در مورد نماها حاکمیتی برخورد شود؛ البته تا جایی که چهره شهر را به سمت یکنواختی نبرد و نباید اجازه اقداماتی مغایر با فرهنگ ایرانی-اسلامی و ملاحظات اقلیمی را داد.

حفظ آثار باستانی تهران

اولین بخش معرف هویت شهر که قابل مشاهده و ملموس است، نمای ساختمان‌های شهر است. باید بتوان شهر را با عبور از آن تشخیص داد. ایده‌آل ما این است که هر فردی با ورود به شهر تهران احساس کند که این جامعه، فرهنگی ایرانی دارد و توسط یک حکومت اسلامی اداره می‌شود. اما در حال حاضر چنین حسی وجود ندارد. متأسفانه این مسئله در حال سرایت به شهرهای قدیمی و تاریخی‌تر ما نظیر اصفهان، تبریز و ... است؛ چراکه اقدامات کالبدی در تمامی شهرهای ما از یک جنس است؛

اولین بخش معرف هویت شهر که قابل مشاهده و ملموس است، نمای ساختمان‌های شهر است. متأسفانه ما توجهی به داشته‌های قدیمی خود در شهرها نمی‌کنیم. از جمله اقداماتی که برای حفظ بناهای باستانی تهران صورت پذیرفته پیگیری تفاهم‌نامه‌ای میان شهرداری و سازمان میراث فرهنگی برای تصویب ضوابط است. از این پس در تهران یک «مدیر بافت تاریخی» خواهیم داشت که مسئولیت او شناسایی این‌گونه بافت‌ها و مکان‌ها، توقف اقدامات عمرانی مخرب و ارائه روش جایگزین برای حفظ این گوشه‌هایی از شهر است که به تداعی معانی در اذهان کمک می‌کند.

نظیر احداث بزرگراه و زیرگذر، تعریض معابر، استفاده از نمای شیشه‌ای و ... متأسفانه این شهرهای بزرگ نیز الگوی سایر شهرهای کوچک ما است. این بی‌توجهی‌ها باعث محو شدن آخرین عناصر و نشانه‌های هویت‌بخش به شهرها است. مسئله بی‌هویتی شهرها برای کشور با قدمتی چون ایران معضل بزرگ‌تری به شمار می‌رود. بسیاری از کشورهای نو برای احراز هویت اقدام به جعل آثار می‌کنند اما ما توجهی به داشته‌های قدیمی خود در شهرها نمی‌کنیم. بخشی از این بی‌مهری‌ها در مورد آثار باستانی موجود در شهرها به ضوابط خشک حاکم بر می‌گردد. به طور مثال محدودیت‌های زیاد در بافت تاریخی تهران نظیر منطقه ۱۲، ساکنان آن نواحی را در دخل و تصرف در ملک خود فلج کرده است. از طرفی میراث فرهنگی هم اعتباری برای تملک تمامی این بناها و حفظ و نگهداری آنها ندارد. به تجربه ثابت شده است که معمولاً محدودیت چیزی را حل نمی‌کند و باید امتیاز قائل شد. از جمله اقداماتی که در این زمینه صورت پذیرفته پیگیری تفاهم‌نامه‌ای میان شهرداری و سازمان میراث فرهنگی برای تصویب ضوابط است. مطابق این ضوابط مالک می‌تواند پس از بازسازی نما در ملک خود فعالیت‌های اقتصادی داشته باشد تا منجر به ترک بنا، تخریب تدریجی و تبدیل آن به بافت فرسوده نشود. همچنین با تصویب شورای شهر از این پس در تهران یک «مدیر بافت تاریخی» خواهیم داشت که در حوزه معاونت معماری و شهرسازی شهرداری قرار می‌گیرد.

احترام به خاطره جمعی مردم

بخشی از هویت شهر به کالبد باز می‌گردد و بخشی از آن ذهنی است که به خاطرات شهروندان مربوط می‌شود. البته در این مورد نیز این حفظ کالبد است که معانی را نسل به نسل منتقل می‌کند. در این مورد نیز معاونت معماری و شهرسازی فعالیت‌هایی را شروع کرده است تا هویت از دست‌رفته برخی از نقاط مهم تهران را به آن بازگرداند. مسئولیت «مدیر بافت تاریخی» شناسایی

مدرسه سپهسالار، دهه ۳۰ شمسی، عناصر شاخص، نقش مهمی در خوانایی و هویت‌بخشی مکان دارد، مأخذ: www.iran-photogallery.blogfa.com

خیابان‌های قدیم تهران و حضور مردم در آن،
مأخذ: www.iran-photogallery.blogfa.com

به جز بناها و بافت تاریخی، بخشی از هویت به فضاهای طبیعی شهر نیز مربوط است. خوشبختانه برای اولین بار در طرح جامع تهران از عبارت «فضای سبز ارزشمند» استفاده شده است. تا قبل از این تنها برای توده‌های ساختمانی ارزش قائل بودیم. در حالی‌که برخی مناطقی مانند رود- دره‌ها فضاهای سبز ارزشمندی هستند که نمی‌توان با بی‌توجهی کاربری آنها را تغییر داد. هرگز نمی‌توان در تعریف هویت یک شهر، نظر مردم را نادیده گرفت. مقرر شده تا طرح‌های موضعی با مشارکت مردم در جایی به نام «سرای محله» یا «پاتوق محله» تهیه شود. در این پاتوق‌ها از شورایی‌ها و حتی خود مردم نظرسنجی خواهد شد.

یا «پاتوق محله» تهیه شود. چراکه این طرح‌ها برای مردم انجام می‌شود. تاکنون روال کار اینطور بوده که چندین مهندس، طرحی را در دفاتر تهیه کرده و پس از اجرا متوجه می‌شدند که این اقدام از نظر مردم ضروری نبوده است. اگرچه شورای شهر به نمایندگی از مردم این طرح‌ها را تأیید کرده است، اما این کافی نیست. در پاتوق محله از شورایی‌ها و حتی خود مردم نظرسنجی خواهد شد. همچنین مداخلات کالبدی می‌تواند در سطح تعاملات

انسانی تأثیرگذار باشد. متأسفانه امروزه در شهرهای صنعتی، روابط انسانی به حداقل رسیده است. این‌گونه اماکن زمینه‌ای برای تعامل مردم با یکدیگر فراهم می‌کند که خود باعث حذف ناآشنایی کنونی همسایگان با هم می‌شود.

کلام آخر

تمامی این اقدامات می‌تواند در بهبود سیمای زشت و ناهنجاری بصری کنونی تهران مؤثر بیفتد. البته این نکته را نباید نادیده گرفت که تمامی این اقدامات به تازگی آغاز شده و تمامی اعتبارات شهرداری نیز از محل پرداختی‌های مردم تأمین می‌شود. ما با حجم بالایی از کارهایی مواجه هستیم که ۳۰ سال بر روی زمین باقی مانده است! امیدواریم که بتوانیم در دوره‌های کوتاه مدیریتی، آغازگر بخشی از امور باشیم تا با نهادینه شدن آنها آیندگان نیز ادامه‌دهنده همین راه باشند.

این‌گونه بافت‌ها و مکان‌ها، توقف اقدامات عمرانی مخرب و ارائه روش جایگزین برای حفظ این گوشه‌های شهر است که به تداعی معانی در اذهان کمک می‌کند. برای نمونه در مورد ساماندهی خیابان تاریخی لاله‌زار قراردادی با دانشگاه تهران منعقد شده است که البته این‌گونه اقدامات نباید تحکمی باشد. صنف فعال در آن محدوده و حفظ وضعیت اقتصادی آنها در نظر گرفته شده است تا در یک برنامه درازمدت هویت لاله‌زار به آن بازگردانده شود. به همین ترتیب برنامه‌هایی برای رود-دره‌های تهران نیز در دستور کار قرار دارد. چون کار کنونی شهرداری تهیه طرح‌های موضعی است و عملاً در گام سوم وارد کارهای اجرایی و طراحی شهری شده‌ایم.

فضای سبز ارزشمند؛ میراث طبیعی شهر

به جز بناها و بافت تاریخی، بخشی از هویت به فضاهای طبیعی شهر نیز مربوط است. خوشبختانه برای اولین بار در طرح جامع تهران از عبارت «فضای سبز ارزشمند» استفاده شده است. تا قبل از این تنها برای توده‌های ساختمانی ارزش قائل بودیم. در حالی‌که مناطقی مانند فرحزاد، ازگل و رود-دره‌ها فضاهای سبز ارزشمندی هستند که نمی‌توان با بی‌توجهی کاربری آنها را تغییر داد. از جمله اقدامات شهرداری برای این فضاها می‌توان به آغاز کار بر روی دره اسلام‌آباد اشاره کرد. همچنین بزرگراه چمران (با نام قدیم پارکوی parkway) با ساخت‌وسازهایی که در دو طرف آن شده از مفهوم نام اولیه خود فاصله گرفته است که با توجهات شهرداری این‌طور نخواهد ماند.

تقدم انسان بر ماشین

یک بعد از هویت شهر به چگونگی حضور مردم در آن بستگی دارد. در تهران امروز چیزی به نام پیاده‌راه نداریم. در حالی‌که شهر باید در اختیار مردم باشد. گویی هدف ساخت این شهر عبور ماشین با حداکثر سرعت بوده است! این طراحی توقع مردم را نیز از سهولت حرکت تغییر داده است. منظور از امکان دسترسی نزدیک شدن ماشین به مقصد مورد نظر ما تا حداکثر امکان نیست. شهر را باید با مقیاس انسانی دید. در خیلی از موارد لزومی به دسترسی سواره وجود ندارد. به جز کاربری و رنگ، خودروهای پارک‌شده در کنار خیابان‌ها نیز باعث نابسامانی در منظر شهر می‌شوند. ساخت پارکینگ‌های مکانیزه با استفاده از تکنولوژی روز نیز می‌تواند به حذف حضور خودروها از سطح شهر کمک کند تا زمین گرانبه‌ای شهر این‌گونه صرف نشود. برای صدور مجوز ساخت و فروش پارکینگ نیز با سازمان ثبت و املاک نیز همکاری خوبی داریم.

طرح‌های موضعی در «سرای محله»

بدیهی است که هرگز نمی‌توان در تعریف مفهوم هویت یک شهر، نظر مردم را نادیده گرفت. در این راستا مقرر شده تا در گام سوم، طرح‌های موضعی با مشارکت مردم در جایی به نام «سرای محله»